December 2023

V.U. Jean-Pierre Roobrouck
Adres Afzender:
Ter Beke 2 - 8570 Vichte
Tel. : 056 89 43 23
GSM: 0473 220 950

www.umubano.be

VLAAMS-RWANDESE VERENIGING vzw

U M U B A N O

NIEUWSBRIEF

Gerard, technisch verantwoordelijke van de agro-ecologische boerderij van onze partner Humura (zie p. 6)

Inhoud: zie pagina 19 — Sommaire: voir page 19

Woord vooraf

Buurland Congo maakt zich op voor de presidentiële verkiezingen die plaatsvinden op 20 december aanstaande en President Tshiskekedi is er jammer genoeg niet in geslaagd de rust te herstellen in de zone van Oost-Congo aan de grens met Rwanda, want er vinden nog altijd gevechten plaats tussen het Congolese leger en de M23 beweging. De lokale bevolking is daar uiteraard het slachtoffer van.

Ook in Rwanda wordt al gedacht aan de verkiezingen van volgend jaar in augustus 2024 want president Kagame heeft in september aan de krant Jeune Afrique bekend gemaakt dat hij kandidaat is voor een vierde mandaat en bereid is zijn land verder te dienen. Voor zover ons bekend heeft ook de verantwoordelijke van de groene partij, Frank Habineza, zijn kandidatuur gesteld. In maart had de regering aangekondigd dat de presidentsverkiezingen en de parlementsverkiezingen op dezelfde datum zullen worden georganiseerd.

Op het terrein blijken onze partners zich weinig in te laten met politieke beslommeringen. Zij hebben andere zorgen en zetten geduldig en moedig hun werk voort om de doelstellingen van hun projecten zo goed mogelijk te bereiken en zij zijn blij als ze ons positieve berichten kunnen sturen of tonen, zoals dit het geval was bij het bezoek van onze voorzitter, Frederic Deprez, in het gezelschap van ons nieuw bestuurslid Ilse Cornette. Van onze kant verheugen wij ons dit jaar met twee nieuwe partners van start te gaan. Enerzijds is er Kivu Farms in Rubavu die, via de organisatie Solidev, voor het eerst door onze vzw wordt gesteund voor het opzetten van een tiental eenheden voor het kweken van oesterzwammen op basis van afval van de pulp en de hoornschil van de koffie. De financiering is bijzonder want we bundelen onze eigen inbreng met die van de Provincie West-Vlaanderen en van de Nederlandse organisatie Wilde Ganzen. Met eigen middelen steunen we ook de stichting Humuriza Tamar in Mushishiro voor de opleiding van ongehuwde moeders op het vlak van seksuele en reproductieve gezondheid en voor het vervaardigen van zeep en lotion om hen een inkomen te verschaffen. Wij verwijzen u naar onze website voor meer informatie daaromtrent.

In dit nummer presenteren wij u verder een bijdrage over muziek en dans naar aanleiding van de publicatie op onze website www.umubano.be van 32 dans- en muziekstukken die in het jaar 2001 (dankzij Anne Maes) in Rwanda werden opgenomen. Onze webmaster John Madder zorgde ervoor dat u op onze website met een paar kliks deze vaak traditionele kunstvormen kunt beluisteren en bewonderen. Tenslotte geven wij u opnieuw inzage in een aantal boeken over Rwanda en ook een artikel van de hand van Guido Convents over de Rwandese film kon niet ontbreken.

Wij rekenen verder op uw steun en wensen al onze lezers een zalig kerstfeest en een gelukkig nieuwjaar 2024.

Éditorial

Au Congo voisin, qui se prépare pour les élections présidentielles du 20 décembre prochain, le président Tshisekedi n'est malheureusement pas parvenu à rétablir le calme dans l'Est, à la frontière avec le Rwanda. Des combats y ont toujours lieu entre l'armée congolaise et les rebelles du M23. C'est évidemment la population locale qui en est la première victime.

Au Rwanda aussi, on pense déjà aux élections d'août 2024, le président Kagame ayant annoncé en septembre au journal Jeune Afrique que, prêt à continuer à servir son pays, il briguait un quatrième mandat. Selon nos informations, le leader du parti écologiste, Frank Habineza, s'est également porté candidat. En mars, le gouvernement avait annoncé que les élections présidentielles et parlementaires auraient lieu à la même date.

Sur le terrain, nos partenaires semblent peu se soucier des préoccupations politiques. Accaparés par d'autres enjeux et continuant à œuvrer patiemment et courageusement pour atteindre le mieux possible les objectifs de leurs projets, ils sont heureux lorsqu'ils peuvent nous transmettre ou nous montrer des messages positifs, comme ce fut le cas lors de la visite de notre président, Frederic Deprez, accompagné d'Ilse Cornette, qui a récemment rejoint notre conseil d'administration. De notre côté, nous sommes ravis d'avoir pu entamer cette année une collaboration avec deux nouveaux partenaires : d'une part Kivu Farms à Rubavu qui, via l'association Solidev, bénéficie du soutien de notre asbl pour la création d'une dizaine d'unités de culture de pleurotes sur des substrats provenant de parches et de pulpe de café. Ce financement est particulier étant donné que notre apport est combiné à ceux de la province de Flandre occidentale et de l'association néerlandaise Wilde Ganzen. D'autre part, nous soutenons également sur fonds propres la fondation Humuriza Tamar à Mushishiro, qui forme des mères célibatai-res à la santé sexuelle et reproductive ainsi qu'à la fabrication de savons et de lotions leur permettant de percevoir un revenu. N'hésitez pas à consulter notre site web pour plus d'infos à ce sujet.

Dans ce numéro, nous vous présentons aussi une contribution dédiée à la musique et à la danse, à la suite de la publication sur notre site web www.umubano.be de 32 morceaux de musique et de danse enregistrés au Rwanda en 2001 (grâce à Anne Maes). Notre webmaster John Madder a fait le nécessaire pour vous permettre, en quelques clics, d'écouter et d'admirer sur notre site ces formes d'art souvent traditionnelles. Et pour terminer, nous vous présentons une fois encore quelques suggestions de livres consacrés au Rwanda et un incontournable article de Guido Convents sur le cinéma rwandais.

Merci d'avance de continuer à nous soutenir. Nous vous souhaitons de joyeuses fêtes et une heureuse année 2024 !

PANDAMU ZET HAAR ACTIE TER BEVORDERING VAN DE TUINBOUW VOORT

TELIMBERE Innocent, Coördinator van PANDAMU

PANDAMU is een niet-gouvernementele organisatie werkzaam in de voeding en de landbouwontwikkeling in de zuidprovincie van Rwanda, in het bijzonder in het district Muhanga. Deze partner wordt financieel gesteund door de Provincie Oost-Vlaanderen en de opvolging ervan is in handen van de Vlaams-Rwandese Vereniging Umubano vzw.

Sinds haar oprichting in 2002 zet de organisatie PANDAMU zich in voor de bevordering van voedselsoevereiniteit en bundelt al haar inspanningen zodat in haar werkgebied de nodige ingrediënten aanwezig zijn voor de bereiding van een compleet, rijk en uitgebalanceerd rantsoen. Om dit te bereiken, en zich ervan bewust dat in plaats van een vis aan een behoeftige te geven, het beter is om hem te leren vissen, heeft onze organisatie niet haar toevlucht genomen tot de distributie van voedsel, maar prioriteit gegeven aan de bevordering van landbouw en veeteelt, zodat de doelgroep zich correct en duurzaam kan voeden.

Na te hebben vastgesteld dat de meeste begunstigden een tekort hadden aan fruit, groenten en dierlijke producten, zorgt PANDAMU ervoor dat haar interventies deze kritieke situatie kunnen rechtzetten door tuinbouw en veeteelt (kleinvee) te bevorderen.

Behalve uitdelen van kleinvee aan beproefde mensen, zoals mensen met een beperking of hun families, ongehuwde moeders en moeders van wie de kinderen tekenen van ondervoeding vertonen, doet PANDAMU er alles aan om de productie van groenten en fruit in haar werkgebied te verhogen. Het is in deze context dat de organisatie elk jaar zaailingen van fruitbomen en ananasscheuten distribueert aan landbouwers-veetelers.

De bevordering van de teelt van fruitbomen en ananassen stopt niet bij de distributie van plantmateriaal aan boeren, maar PANDAMU-medewerkers bezoeken deze kleine boeren om hen advies te geven en te zien hoe ze deze fruitbomen of ananassen onderhouden.

Als gevolg hiervan gingen we donderdag 23 november 2023 op bezoek bij HABIMANA Egide, 47 jaar, om te zien waar hij staat met zijn ananasplantage. Het is geweldig om aan te komen in het dorp Rwinkindi, cel Mulnazi, sector Mushishiro bij Egide en te worden begroet in een veld met talrijke rijpe ananassen en andere die klaar om vrucht te dragen.

Interessanter nog is te zien hoe zijn vrouw, mevrouw Jeannine, haar man graag helpt met het onderhoud van hun ananasplantages, vooral omdat ze er meerdere hebben.

Tijdens een kort interview met dit echtpaar vernamen we dat ze elke maandag hun ananasproductie oogsten om ze te verkopen op de Kabadaha-markt, vanwaar ze met minstens dertigduizend Rwandese frank naar huis terugkeren. Er zijn ook enkele klanten die bij hen thuis komen kopen. Wat hen verder aanmoedigt, is de bouw van de verwerkingsfabriek voor ananas die zal worden gestart in hun sector van Mushishiro, door PANDAMU.

Zoals Egide aangeeft, zijn er veel buren die zijn begonnen met het verbouwen van ananassen, en zoals het geval is voor hem, zijn de plantages in zeer goede staat, de ananassen die zich in de groeifase bevinden zijn zeer krachtig en andere naderen het stadium van de rijpheid.

De enige angst die telers voorheen hadden, was dat ze een markt zouden kunnen vinden voor hun productie, maar met de fabriek die wordt gebouwd, hebben ze een soort garantie voor de verkoop ervan. Egide is zelfs begonnen bananenbomen van variëteiten die geen goede opbrengst geven te vervangen door ananas. Hij belooft dat hij voor Kerstmis 2023 een nieuw perceel ananas zal hebben aangelegd, zodat hij in de toekomst de fabriek kan voorzien van voldoende productie van zijn plantages.

In haar getuigenis vertelde Jeannine, 35 jaar oud, de vrouw van Egide, ons: "Dankzij de teelt van ananas ben ik verheugd dat op onze heuvel van Rwinkindi de meeste gezinnen er een gewoonte van hebben gemaakt hun maaltijd te begeleiden met een stuk ananas. Dit is nuttig gebleken bij het verbeteren van de kwaliteit van de huishoudelijke rantsoenen en bij het bestrijden van ondervoeding, die eerder werd waargenomen, vooral bij kinderen. Afgezien daarvan zit onze familie niet meer om geld verlegen, want er gaat geen dag voorbij zonder dat we minstens tweeduizend Rwandese frank ontvangen uit de verkoop van ananassen. Omdat we bezig zijn met het uitbreiden van onze plantages, verwachten we meer geld te verdienen als we de fabriek gaan bevoorraden, waardoor we steeds rijker worden. »

Egide in zijn ananasveld.

Toen we op het punt stonden dit echtpaar te verlaten, vertelde Egide ons hoe blij hij was : "Al deze successen zijn het resultaat van de steun, zowel technisch, moreel als materieel, van PANDAMU, door middel van de training, het advies en het plantmateriaal dat de organisatie ons geeft. Een goede verstandhouding in onze familie stelt ons in staat samen te werken en succesvoller te zijn, terwijl goede relaties met onze buren bijdragen aan onze eigen veiligheid en die van ons bezit.

Rondreis Rwanda: bezoek projecten Umubano en contacten met partners

Frederic Deprez, voorzitter en Ilse Cornette, bestuurslid

Het doel van de rondreis was het bezoeken van de partners van Umubano, de relaties aanscherpen en zien wat de noden zijn voor het verdere verloop van de projecten. Netwerken is zeer belangrijk voor een duurzame internationale samenwerking.

We startten in **Mutete**, een ruraal gebied, een 60-tal km ten noorden van Kigali. Daar heeft Bosaq, een Belgisch bedrijf uit Deinze, samen met de Watergroep, een waterzuiveringsinstallatie met zonnepanelen geplaatst. Het water is er zeer zuiver, veel zuiverder dan dat van Wasac, de Rwandese waterverdeler. Er is in het dorp een verantwoordelijke aangesteld om het drinkwater te verdelen, nl. Georges. Hij is de contactpersoon tussen de coöperatie KOTIMU en Bosaq.

De inwoners kunnen een tag krijgen en er een saldo op plaatsen. Daarmee kunnen ze aan een tapkraan het gezuiverde regenwater afhalen. Ongeveer 1600 kinderen van de plaatselijke school kunnen dagelijks gratis water krijgen. In elke klas zal er een verantwoordelijke aangesteld worden om met een jerrycan water af te halen aan de tapkraan. De directeur en de leerkrachten zullen toezicht houden opdat alles ordelijk verloopt. Er werd gewezen op de noodzaak dat de bidons proper blijven, zodat het zuiver water niet gecontamineerd wordt.

Bosaq heeft berekend dat er 215 liter water per dag moet verkocht worden om het onderhoud van de filters te bekostigen op lange termijn. Dit is zeker mogelijk aangezien er in de omgeving een 5000-tal mensen wonen die hiervan gebruik kunnen maken. Dit moet op een rekening van KOTIMU geplaatst worden. Zo kunnen om de 10 jaar de filters vervangen worden, wat noodzakelijk is voor het goede functioneren van de waterzuiveringsinstallatie.

Een volgend issue was de vraag naar reservoirs om over voldoende regenwater te beschikken voor het vee en de moestuinen. Ingrid, de vertegenwoordigster van Bosaq, stelde voor om een grote hoeveelheid rubbermatten te kopen voor de verschillende leden van de coöperatie. Als ze een put graven en het plastiek erin leggen, kunnen ze het regenwater opvangen en evt. bijhouden om de drogere periodes te overbruggen. Opgelet: planken over de reservoirs leggen zodat kinderen er niet kunnen in vallen! Als ze daarbij ook nog de voeding van de koeien verrijken door er Leucena aan toe te voegen, zal de opbrengst van de melkproductie enorm verhogen, wat een duidelijk economisch voordeel zal zijn.

Wikwiheba mwana in Ngarama

We werden hartelijk ontvangen door Mediatrice, de directrice van het gehandicaptencentrum in Ngarama. Hier worden een aantal kinderen met een beperking in inclusieklassen geplaatst.

Voor de fysiotherapie, ergo en kine, worden ze individueel begeleid. Er was veel didactisch materiaal aanwezig, een deel gefinancierd door Umubano.

Umubano heeft dit jaar financiële ondersteuning voorzien voor een aantal kinderen die een operatie moesten ondergaan en de medische kosten daaraan verbonden betaald.

Nufashwa Yafasha Organisation (NYO) – Ngarama (Gatsibo) - Jean-Paul (journalist)

Tegen de middag kwamen we aan bij Jean-Paul, de directeur (en journalist) die de kleuterschool heeft opgericht. Er zijn 3 klassen die het programma "Early childhood development" (ECD) volgen. De gebouwen, de keuken en het sanitair zijn gefinancierd door de Provincie West-Vlaanderen, de Zwitserse ngo Spendedirekt en Umubano.

Nu wil men een lagere school bouwen op het terrein naast de kleuterschool. Het is een heel arme omgeving en het is belangrijk dat de kinderen de mogelijkheid krijgen naar het lager onderwijs over te gaan.

Men wil uiteraard 6 klassen. Umubano wil zeker eerst weten dat het district de lonen voor de leerkrachten gaat betalen en ook de kosten voor het eten, schoolmateriaal, …

Jean-Pierre, de voorzitter van de technische school **TVET Josephine** en **Abadahigwa Muhura,** is directeur met 4 leerkrachten en 4 administratieve krachten. Er zijn 127 leerlingen in 3 sectoren: naaien, kapper en hotel-restaurant-cuisine. Het grootste aantal leerlingen volgen de richting naaien. Jean-Pierre heeft een coöperatie opgericht voor de 'filles-mères', dus alleenstaande moeders. Umubano heeft 6 naaimachines gefinancierd die hen moeten helpen bij het opstarten van professionele activiteit en het genereren van inkomsten.

De directeur heeft een lokaal gehuurd in Muhura waar de 27 vrouwen hun kleding kunnen maken. Ze mogen hun kledij zelf verkopen, maar staan uiteraard een deel van de winst af aan de coöperatie.

HUMURA
Installatie van een automatisch irrigatiesysteem in de pedagogische boerderij voor agro-ecologie van Gisaya – Oost-Rwanda
Opleiding in landbouw en veeteelt van niet-schoolgaande jongeren KIBUNGO- NGOMA

Albert NKUNDA, projectverantwoordelijke

De voornaamste doelstelling van deze pedagogische boerderij is de jongeren die slecht of niet geschoold zijn theoretische en praktische kennis bij te brengen om ze te helpen de landbouwpraktijken te verbeteren zodat ze de landbouwproductie op de terreinen die ze erven van hun ouders kunnen verhogen.

Het project betreft het installeren en beheren van een viskwekerij gekoppeld aan de agro-ecologische modelboerderij van Humura aan het Mugesera meer. Viskooicultuur is een milieuvriendelijke aanvulling op dit totale project en geeft een impuls aan de economie en voedselzekerheid van de regio.

De rondreis werd beëindigd te **Kamonyi**. Daar zijn nog 8 zusters Bernardinnen. We werden ontvangen door Soeur Donatilla van **CEFAPEK**.

We hebben de maïsmeelfabriek bezocht. Het is een zeer professionele aanpak. Maar de elektriciteit is ontoereikend waardoor de machines slechts beurtelings operationeel kunnen ingeschakeld worden. Daarom zou het nuttig kunnen zijn zonnepanelen te installeren. Zo zou een nieuwe maalmachine de productie kunnen opdrijven. Ze hebben een zekere afzetmarkt, namelijk 26 scholen in de buurt.

In de namiddag hadden we nog een vergadering met **Innocent van Pandamu** in Mushishiro**, Lea van Ineza** (in plaats van Safari) en **Humuriza Tamar.**

PANDAMU richt zich vooral tot de personen die over weinig middelen beschikken, zoals gehandicapten, vrouwen (en in het bijzonder vrouwen die hoofd zijn van het gezin), jongeren en arme gezinnen van kleine boeren. Met haar activiteiten wil PANDAMU deze doelgroepen uit de extreme armoede halen.

Naast de teelten zoals die van bananen, soja en groenten die deze organisatie stimuleert, neemt de ananasteelt een bijzondere plaats in. Volgens Innocent TELIMBERE, Coördinator van PANDAMU, is ananas een vrucht die de mogelijkheid biedt om een goede productie te verzekeren op verschillende Rwandese gronden.

Het bezoek eindigde aan de fabriek voor fruitverwerking die al in de steigers staat, maar nog afgewerkt moet worden. Daarvoor worden heel binnenkort de nodige middelen gemobiliseerd door provincie Oost-Vlaanderen via Umubano. De uitdagingen zijn er maar een degelijk businessplan zorgt voor voldoende visie en slagkracht om dit project in goede banen te leiden. Het zal nog een stevig renovatieproject worden!

De machines staan al op het kantoor van Pandamu en er zijn reeds coöperaties met ananasplantages, die er zouden gebruik van willen maken. Een testfase zal niet lang meer op zich laten wachten!

Tenslotte hadden we nog een afspraak met **Zilipa Nyirabyago** voor het project Kivu Farms met de oesterzwammen in Rubavu, een nieuw project met veel potentieel voor de lokale koffieboeren, gefinancierd door de provincie West-Vlaanderen en Wilde Ganzen, nauwgezet opgevolgd door Umubano.

Onze partner CPPA in Kisaro werd deze keer niet bezocht.

Van afvalproduct……naar een extra inkomen!
Van koffie naar champignons

In het Noorden van Rwanda -de streek van de vulkanen en de berggorilla's- kleuren de heuvels heldergroen door de thee- en koffieplantages. De koffieboeren leven 4 maand per jaar van hun koffieoogst. De koffiebranderijen leveren tonnen "afval" op. Kivu-Farms uit Gisenyi recycleert dit afval als voedingsbodem voor oesterzwammen. Zo krijgen de leden van Kivu Farms heel het jaar door een inkomen. Daarna wordt de compost hiervan gebruikt om de grond te verrijken voor de koffieplantages.

Koffiedrinkers opgelet:
met dit project steun je koffieboeren in Rwanda. Mensen die nu niet kunnen leven van de koffieoogst, krijgen straks een extra inkomen.
We weten allemaal dat koffieboeren onderaan de productieketen staan. Zij verbouwen de bonen, doen het harde werk en verdienen het minst. In Rwanda is dat niet anders.
In het Rubavu District wordt veel koffie verbouwd. 90 procent van de mensen hier is afhankelijk van de landbouw. Vaak bezitten ze een klein stukje grond, waardoor ze telkens maar een kleine oogst hebben. Ze kunnen niet leven van de opbrengsten.

Van afvalproduct…
In het oogstseizoen wordt de koffieboon uit de bessen gewassen en blijft pulp over. Voor de industrie is deze pulp nu nog een afvalproduct, maar de lokale organisatie Entraide et Developpement (in het Engels: Kivu-Farms) en de Vlaams-Rwandese Vereniging Umubano zien juist kansen.

…naar een extra inkomen!
Boeren mogen de pulp gratis ophalen bij de bedrijven die de bonen wassen. Dit restproduct is namelijk heel erg geschikt om paddenstoelen op te verbouwen. Terwijl de koffie maar een keer per jaar geoogst kan worden, kunnen paddenstoelen het hele jaar door verbouwd en verkocht worden. Dat maakt boeren minder afhankelijk van koffie én geeft ze een extra inkomstenbron

Van koffie naar champignons
Het plan is om van vijftig koffieboeren champignonkwekers te maken. Er worden kassen aangelegd, gereedschappen gekocht, regenwatertanks geïnstalleerd en moestuinen aangelegd bij de deelnemende boeren. Deze boeren verenigen zich in een coöperatie en krijgen verschillende trainingen over het verbouwen van paddenstoelen en over vaardigheden om samen de oogst te verkopen. De winst die gemaakt wordt, wordt voor een deel geïnvesteerd om dit project verder uit te breiden.
Dat is even andere koffie voor deze boeren! Help jij mee om hun inkomen te vergroten en daarmee hun toekomst te verbeteren?
Neem dan een kijkje op: https://www.wildeganzen.nl/

Kivu-Farms + Umubano VZW + Solidev VZW + Provincie West-Vlaanderen werken samen met koepel WILDE GANZEN van de Nederlandse Vierde Pijlers om dit sterk project te kunnen realiseren.

Project en artikel gerealiseerd in synergie tussen bovenstaande organisaties

Huisje waarin de paddenstoelen worden gekweekt.

CULTUUR - CULTURE

RWANDESE MUZIEK EN DANS

Door MUKAGASANA Jeanne d'Arc
Uit het Kinyarwanda naar het Frans vertaald door TELIMBERE Innocent

Ter gelegenheid van de publicatie op onze website van 32 dans– en zanggroepen opgenomen in juli 2001 door het trio Tony Van Der Eecken, Vincent Kenis en Patrick Tacq tijdens een reis door Rwanda, bedacht en georganiseerd door Anne Maes-Geerinckx in het kader van de Vlaams-Rwandese Vereniging Umubano, met de steun van de provincie Oost-Vlaanderen, KBC Bank en het Rwandese Ministerie van Jeugd, Sport en Cultuur, presenteren wij een bijdrage van Mukagasana Jeanne d'Arc over hetzelfde thema. Dit wijst erop dat het onderwerp ook vandaag nog zeer actueel blijft en deel uitmaakt van een rijke traditie. Wij nodigen dan ook al onze lezers uit kennis te nemen met de rijke verzameling zang-en dansstijlen die u met de volgende links kunt bekijken en beluisteren: Rwanda, Music and Dance online – inleiding, presentatie - Umubano, ook beschikbaar in de Franstalige versie: Rwanda, Music and Dance online – introduction, présentation - Umubano
Onze webmaster John Madder vertelt u in het daarop volgende artikel hoe hij erin geslaagd is de zware bestanden voor iedereen toegankelijk te maken.

Muziek is een van de oudste literaire genres in Rwanda. Rwandezen zingen in alle omstandigheden van het leven. Als ze gelukkig zijn, zingen ze. Dit gebeurt bij huwelijksceremonies, wanneer je een koe aanbiedt, wanneer een kind wordt geboren, een familielid een baan vindt of een promotie krijgt. Bij het verwelkomen van bezoekers en bij hun afscheid zingen we. Alle avondwakes worden geanimeerd door liedjes.

We zingen ook als we verdrietig zijn. Dit gebeurt bij begrafenissen, echtscheidingen tussen echtgenoten, in het geval van de teleurstelling van een jonge jongen wiens hand een lief meisje weigert, wanneer een vrouw alleen met de kinderen achterblijft omdat ze in de steek wordt gelaten door haar man die een charmanter meisje het hof maakt, enz.

We zingen voor onze leiders, ons leger, onze helden, ons land, onze provincie, ons district, onze scholen, onze spelteams, enz. We hebben liedjes voor de eredienst, kinderen zingen liedjes voor hun ouders, vooral hun moeders, en moeders zingen liedjes voor hun baby's (slaapliedjes).

Veel liedjes verheerlijken de vrede als ze heerst en smeken erom als ze ontbreekt. Door middel van liederen verheerlijken we de moed, de gastvrijheid, de eenheid, de solidariteit, de integriteit en de veerkracht van de Rwandezen.

Andere liedjes geven de te volgen instructies om beter in harmonie met anderen en met de natuur te leven. Er zijn liedjes die bedoeld zijn om mensen te begeleiden en diepgaande boodschappen mee te delen aan de samenleving; andere dienen alleen om mensen op te vrolijken.

WIE ZINGT EN WIE ZINGT NIET ?

Een bepaalde muzikant componist MASABO NYANGEZI Juvenal zei in zijn lied "nzariramba" (Ik zal zingen) dat er niemand is die niet zingt. Zo gezegd zingt elke Rwandees, ook al zijn we niet allemaal muzikaal begaafd.
Er zijn singer-songwriters en mensen die liedjes uitvoeren die door andere mensen zijn gecomponeerd.
Op familieavonden zingt iedereen en kan iedereen dansen. Het is op grote evenementen dat we echte artiesten uitnodigen om te zingen, en ze worden betaald.

Wie is Jeanne d'Arc MUKAGASANA ?

Mukagasana Jeanne d'Arc, geboren in 1957, in de Rukaragata-cel, Mushishiro-sector, Muhanga-district, is de oudste dochter van een gezin van tien kinderen, zes jongens en vier meisjes.
Moeder van zes kinderen, drie jongens en drie meisjes van wie er drie op 14 juli zijn geboren, maar in verschillende jaren. Ze is bekend om haar muzikale talent, vooral wanneer ze volksliederen interpreteert die vrede en liefde verheerlijken.

DE MUZIEKSTIJL IN RWANDA

De muziekstijl in Rwanda is zeer gevarieerd.
Er zijn populaire liedjes en politieke liedjes. Sommige liedjes zijn gerelateerd aan ambachten, zoals veeteelt, landbouw, aardewerk, visserij, smederij, jacht, enz.
Er zijn volksliederen en moderne liedjes.

Er zijn typische liedjes voor vrouwen, typische liedjes voor mannen en gemengde liedjes die voor mannen en voor vrouwen zijn.
Sommige liedjes zijn gebruikelijk in alle delen van het land en andere zijn typisch voor een bepaalde regio. Elke regio van het land heeft een soort bijzonderheid in haar muzikale stijl. Dit is het geval voor liedjes uit de noordelijke en westelijke regio's van het land die energiek lijken te zijn, terwijl de typische liedjes van de centrale, zuidelijke en oostelijke regio's van het land relatief rustig zijn. Het lijkt erop dat het afhangt van het terrein en het klimaat.

Tegenwoordig wordt muziek steeds meer een industrie die geld genereert voor artiesten, wat in de jaren 80 of daarvoor niet het geval was.

Momenteel zijn er al muziekscholen en behoren goede muziekartiesten tot degenen die een economisch benijdenswaardig leven leiden.

De oudste Rwandese liederen weerspiegelen een typisch Rwandese traditie, terwijl moderne Rwandese liederen veel meer culturen omarmen, dit is het resultaat van de vooruitgang vooral op audiovisueel gebied en door de invloed van de ICT.

Traditionele Rwandese muziek werd uiteraard begeleid door enkele traditionele muziekinstrumenten zoals de citer (inanga), iningiri, umuduri, de trompet, de klep (urutaro), de trommen, enz.

Momenteel zijn er muzikanten die volksliederen uitvoeren met een begeleiding van moderne muziekinstrumenten en dit geeft een zeer goede muziek die het niveau bereikt van het winnen van prijzen op het festival van Cannes in Frankrijk, zoals onlangs het geval was voor de muzikant genaamd Mani Martin.

RWANDESE DANS
Meestal gaat Rwandese muziek hand in hand met dans. Net als iedereen zingt, danst iedereen, ook al zijn er dansers die getalenteerder zijn dan de rest van de bevolking.

Er zijn verschillende dansstijlen, zoals oorlogsdansen (intore), energieke dansen zoals ikinimba, rustige dansen (imishayayo), enz.

In Rwanda onderscheiden we traditionele en moderne dans.
In de traditionele dans heffen we meestal onze armen op om de hoorns van de inyambo-koeien na te bootsen en we bewegen onze voeten en het hele lichaam zachtjes om elegantie te tonen, vooral voor de relatief rustige dansen.

Voor andere dansen voeren we heel snel en in alle richtingen, op een energieke manier, hoge sprongen en lichaamsbewegingen uit. Het is vermeldenswaard dat dansstijlen variëren van regio tot regio. Zo vinden we imishayayo in het centrum, in het zuiden en het oosten van het land, ikinimba in het noorden en het westen, ikinyemera in het noordoosten en kustdans aan de oevers van het Kivumeer in het zuidwesten en op het eiland Nkombo.

Wat moderne dans betreft, imiteren dansers de stijlen van andere kunstenaars die we op televisie of op sociale media zien.

OVER HET TOT STAND KOMEN VAN DE RUBRIEK "RWANDESE MUZIEK EN DANS"

John Madder, webmaster van VRV UMUBANO VZW

Het begon met een verwarrend verhaal

Ongeveer 1 ½ jaar geleden verscheen de eerste indicatie over een nieuwe rubriek "Cultuur" die op de website zou moeten komen. "Denk er maar eens over na."
Dan na een jaar stilte, volgde 6 maand geleden een voor mij, de webmaster, een verwarrend verhaal over "iets dat moeilijk was om zomaar te beschrijven en uit te leggen". Kan je je voorstellen dat je opdrachtgevers met zo iets afkomen? Wat moet je daarmee?
Stilaan volgden enkele opklaringen, daar waar ik tot dan toe volledig in het duister taste: het zou gaan om muziek- en dansopnames van Rwandese groepen op de website te plaatsen. So far, so good, moet ik op dat ogenblik gedacht hebben, dat kan toch niet zo moeilijk zijn!

30 pagina's teksten en 11,5 Gb video- en muziekbestanden

Meer informatie sijpelde binnen: het ging om "MP4-documenten, gescheiden van mekaar en voor elke groep is een PDF-document met uitleg als basis om te navigeren!" (sic)
Ja wat moet je van zoiets denken en wat moet je er van maken? Bovendien volgde die verwittiging dat het "Moeilijk is om zomaar te beschrijven en uit te leggen. Enkel door het geheel te bekijken zal ontdekt worden of dit allemaal mogelijk is". Lijkt wel op een ontdekkingstocht door fabeltjesland, vind je niet? Of een zoektocht naar een nieuw Tv-programma zoals "The masked singer". Je moet het maar gaan ontdekken. Ja, ja …

Toen werd "het materiaal" bezorgd: **30 PAGINA'S TEKST in het NEDERLANDS en evenveel in het FRANS en 11,5 GIGABITES aan VIDEO- en MUZIEKBESTANDEN, gespreid over een totaal van meer dan 600 bestanden.** Je moet je dat eens voorstellen!
Concreet bleek de hoeveelheid materiaal dat aan de databases van de website moest toegevoegd worden meer dan 10 maal volumineuzer was dan de toen bestaande.

Hoe pak je zo'n taak aan?

En vraag je me nu: hoe ga je nu zoiets presenteren op de website? Een nieuwe rubriek? Een nieuw menu? Kortom het zou een nieuw item worden en geplaatst in het linkerzijmenu, onder de "Huidige Projecten". Want zeg nu eerlijk, de projecten van Umubano, daar gaan we toch eerst voor, nietwaar?
Hoe aan die kolossale taak beginnen? Zomaar 30 pagina's naakte teksten plaatsen in beide talen op de website onder een nieuw menu? Geen mens die dat gaat lezen, zelfs al staan er talloze links naar muziekbestanden. Zie je jezelf al scrollen door die al die tekstpagina's? Toen vormde het idee zich om de lange teksten die de verschillende muziek- en dansgroepen beschrijven "op te fleuren" met foto's van elke groep, om

er wat meer kleur in te brengen. Maar waar die foto's halen? Dan maar de video's bekijken van alle groepen en er mooie duidende foto's "uitsnijden" en die daarna naast de benaming van de groepen "plakken". Lijkt wel wat op de kleuterschool: knip- en plakwerk!

Volgende etappe: het opladen van al dat tekst-, foto-, video- en beeldmateriaal naar de server. Met een beetje geluk en voldoende "upload snelheid" zou dat moeten lukken. Op sommige uren van de dag ging het traag en op andere uren supersnel. Toch waren meer dan zeven uren upload-tijd nodig voor dat karwei.

Super blije webmaster met eerste lovende commentaren

Op 25 juli 2023 kwam het grote moment: een proefopstelling van het menu met de inleidende tekst en de beschrijving van de eerste vier gekoppelde videobestanden on-line voorstellen aan Jean-Pierre Roobrouck van Umubano en aan de initiatiefneemster van het Rwandese Muziek- en Dans Project, Mw Anne Maes.

Dit waren de eerste reacties op de proefopstelling:
Fantastisch ! Ik heb alle 4 de donkerblauwe links van De Abatangamhundu-groep: 1a 1b 1c en 1d geprobeerd en ze werken perfect.

Ik wil u van harte bedanken voor de prachtige presentatie van de dansen en liederenopnames die u aan het maken bent op de Umubano-site. Ze is tegelijk esthetisch en efficiënt, en precies wat ik me ervan had voorgesteld.

Als webmaster "sprong ik een gat in de lucht" en was super blij met deze opbeurende en lovende reacties! Ik vloog meteen aan het werk in mijn vrije uren (ik ben ook nog mantelzorger voor mijn echtgenote) om een eerste publicatie on-line beschikbaar te maken voor onze website bezoekers.

Het noodlot slaat toe – geen paniek

Plots sloeg het noodlot toe! Was ik te moe? Was ik onaandachtig op een bepaald ogenblik? Voerde ik een fout commando in? De website crashte!!!
Geen paniek! Wekelijks op zondagnacht wordt een back-up gemaakt van alle databases en programma-onderdelen. En vermits de fout op maandagmorgen gebeurde was praktisch niets verloren gegaan. Het had nog wat voeten in de aarde om een "restore" uit te voeren, maar alles kwam terug op zijn pootjes.

Voltooiing nadert snel

Vanaf september ging het crescendo en dra stond het eerste deel van de **Rwandese Muziek en Dans**, met de eerste tien groepen op de website voor iedere bezoeker. Snel volgde deel 2 met nogmaals 10 groepen. Bij het schrijven van dit artikel wordt stilaan deel 3 afgewerkt met groepen 21 tot 32 (de laatste).
Tegen de tijd dat u dit artikel onder ogen krijgt in de Umubano Nieuwsbrief van december 2023, zal, als alles naar wens verloopt, ook de Franstalige versie van dit project on-line staan. Een Engelstalige versie???

Tony Van Der Eecken tijdens een van de opnames.

De Abatangamhundu-groep - stad Kigali. Abatangamhundu betekent: Zij die kreten slaken als applaus in geval van overwinning of om iemand welkom te heten.

Films over de Rwandese genocide en de gevolgen ervan vandaag en de ontwikkeling van de animatiefilm

Dr. Guido Convents, Voorzitter Afrika Filmfestival

Samenleven na een genocide (1994-2024)

Volgend jaar zal het 30 jaar geleden zijn dat Rwanda verscheurd werd door een bloedige burgeroorlog die resulteerde in een genocide. Dit drama werd niet alleen via de pers, maar ook door middel van film op emotionele wijze wereldwijd verspreid. Een kenmerk van film is dat de kijker zich vaak identificeert met de hoofdpersonages en daardoor deels de emotionele ervaring van deze personages kan meebeleven. In de nasleep van de gebeurtenissen van 1994-2000 zagen tientallen documentaires het daglicht, alle gemaakt door buitenlandse filmmakers, met hartverscheurende filmbeelden.

In 1999, bezochten de Rwandese Eric Kabera en de Britse filmmaker Nick Huygens mij in Brussel om te praten over hun project: een fictiefilm over de genocide waarin de overlevenden en slachtoffers centraal staan en die gedraaid wordt op de plaatsen waar het zich allemaal ook heeft afgespeeld. Ze waren van mening dat de buitenlandse documentaires te algemeen waren of vaak ook een eigen agenda bevatte die niet noodzakelijk die van Rwandezen was. Het werd ook de eerste fictiefilm over de genocide, over een jonge Tutsi vrouw die ternauwernood aan de slachtpartij van haar buren kon ontsnappen en daarna nog weken lang voor haar leven moest vechten. Voor de filmmakers zou de filmkijker zich beter in de situatie kunnen inleven door het focussen op een persoonlijk drama van een jonge vrouw. Het verkrijgen van de benodigde financiering voor de film verliep moeizaam en met beperkte middelen, maar met veel doorzettingsvermogen kwam *'100 Days'* tot stand. https://www.youtube.com/watch?v=GtF2aAzl6_Q

Hotel Rwanda

Hollywood zag ook brood in de Rwandese genocide en ter gelegenheid van de 10de verjaardag produceerde het met *Hotel Rwanda* van de Brits Ierse filmmaker Terry George en de bekende Afro-Amerikaanse acteur Don Cheadle, het verhaal van de directeur van het Sabena Hotel des Mille Collines, Paul Rusesagabina, wereldwijd in de bioscopen.
https://www.youtube.com/watch?v=2x8UzELvKIY

Voor de toenmalige Rwandese regering betekende dit ook een grote steun in de rug omdat de film op “positieve” wijze internationale aandacht en ook goodwill voor het land creëerde, en had ook een enorm effect in de relatie met de donorlanden. In de marge van deze internationale producties mag zonder meer *Sometimes in April* van de Haïtiaanse cineast Raoul Peck worden vermeld met de Rwandese Carole Karamera en Idris Elba.

https://www.youtube.com/watch?v=XBAB1d8Gfg8

Een film waarin de emoties van twee mensen centraal staan en draaien rond het erg moeilijk gegeven van de verwerking van het ondergane leed en verlies, en het zoeken naar gerechtigheid. Tussen 2004 en 2014 werden nog tal van internationale fictiefilms en grote internationale documentaires in het land gedraaid, waarbij meer en meer aandacht ging naar de naweeën van de genocide met bijv. het gacaca rechtssysteem. Filmploegen doorkruisten het land op zoek naar plaatselijke acteurs, technici, figuranten, logistieke steun, en tal van jonge Rwandezen leerden de verschillende aspecten van het filmmaken kennen. Het werd voor vele jongeren ook een concrete droom : filmmaker worden of in de filmwereld werken. De contacten en de werkervaringen legden dan ook de basis voor de realisatie van een eigen lokale productie. Zonder de gebeurtenissen van 1994 zou de aandacht en ontwikkeling van de film welllicht heel wat minder zijn in het land. In 2005 richtte Kabera zijn *Rwanda Cinema Centre* op waar hij ook jongeren een plaats gaf om films te maken en dit leidde dan tot zijn jaarlijks Rwanda filmfestival en de benaming van *Hillywood* werd gelanceerd.

Une des mille collines, Rwanda 1994-2024

Een van de intrigerende films die terugblikt op wat vandaag de dag de effecten van genocide betekenen op het Rwandese platteland, is de Belgische documentaire van Bernard Bellefroid : *Une des mille collines*. https://www.youtube.com/watch?v=sQJAi8dwgpI
De filmmaker vraagt in het kader van de 30ste verjaardag opnieuw aandacht voor de genocide en de gevolgen ervan. De film sluit nauw aan bij zijn vorige documentaire *Rwanda, les collines parlent* uit 2005. https://vimeo.com/ondemand/rwandalescollinesparlent
Bellefroid bracht hierin drie verhalen waarbij de slachtoffers en de beulen met elkaar op een volkstribunaal - de Gacaca - worden geconfronteerd. Eén ervan is de bekentenis van Obede die openlijk vertelt dat hij gemoord heeft, waarvoor hij zich publiekelijk verontschuldigt bij de nog resterende familie. Maar het blijkt overduidelijk dat het geen gemeende verontschuldigingen zijn, hetgeen deze confrontatie des te pijnlijker maakt.

Gevraagd naar zijn interesse als Belg in de gebeurtenissen in Rwanda, vertelde Bellefroid op het festival van Namen (2023) dat hij geschokt was toen hij las dat Westerse verslaggevers en filmmakers in 1994 gevraagd werden om het land te verlaten bij het uitbreken van de slachtpartijen omdat er internationaal niemand geïnteresseerd zou zijn in de verhalen en beelden waarbij Afrikanen elkaar uitmoorden. Voor hem gaat het niet alleen om Rwanda; het is een kwestie die de hele mensheid aangaat. Hij voelt zich deels verantwoordelijk en meent dat

hij daarom hierover niet mag zwijgen. Daarnaast is er ook nog altijd de band met België dat met zijn "koloniale" politiek ook voor een belangrijk deel verantwoordelijk is voor de genocide. Hij erkent dat hij de gebeurtenissen als een buitenstaander bekijkt, maar als kunstenaar beschouwt hij zichzelf als een doorgeefluik voor het lijden van de bevolking aan de kijkers. Voor hem is de genocide van de Tutsi's een feit en geen mening. Door zelfs de herinnering van de mensen die verdwenen zijn te "vergeten", omdat er alles gedaan werd om elk spoor van hen te vernietigen, blijft voor hem het onrecht verder bestaan. In *Une des Milles Collines* (2023) gaat hij op zoek naar drie kinderen Fiacre, Fidéline en Olivier die in april 1994 vermoord werden en van wie het lichaam nooit werd teruggevonden, omdat de moordenaars niet aan de nabestaanden wilden vertellen waar ze het achtergelaten hadden. Hij pikt daarop in op wat hij in 2005 filmde, namelijk de veroordeling van de moordenaars. Vaak leven en wonen ze, nadat ze hun straf hebben uitgezeten, als buren van de familie waarvan ze de leden hebben gedood. De moordenaars spreken ook vrijelijk over wat ze gedaan hebben.

Bellefroid gaat niet alleen op zoek naar wat er met de kinderen gebeurd is, maar geeft hen ook een gezicht en brengt hen met de film ook deels terug onder de levenden. Het is een adembenemend verhaal dat gaat over het rechtssysteem en de samenleving waarin daders naast slachtoffers samen aan een nieuwe toekomst proberen te werken. Is dit veerkracht of berusting? Het is ook een oproep om wat er in 1994 gebeurd is nooit te vergeten, en te beseffen dat het elders ook is gebeurd, aan het gebeuren is en nog kan gebeuren. De filmmaker kreeg ook de vraag of geen "positiever" en interessanter verhalen over het snel veranderende Rwanda te maken viel, in plaats van nog altijd de genocide als thema te nemen. Het antwoord was dat de ontwikkeling en modernisering in het land inderdaad fenomenaal is, maar dat er toch niet mag voorbijgegaan worden aan de gebeurtenissen en psychologische trauma's die inherent deel uit maken van die samenleving en die met een grote waarschijnlijkheid ook de toekomst van het land en zelfs de regio mee zullen bepalen.

Een nieuwe animatiefilm over vrouwenemancipatie: *Nyiragitwa. Daughter of Sacyega*

Animatiefilms, ook al komen ze digitaal tot stand zijn eerder een zeldzaamheid in de Rwandese filmproductie. De jonge filmmaker Fiston Mudacumura brengt met *Nyiragitwa, Dochter van Sacyega* (10 min.) het verhaal van een jonge vrouw die zelf haar leven uitstippelt en hij inspireert zich hiervoor op het 17de - eeuwse Rwanda. https://www.youtube.com/watch?v=hvHRBM4Y7dc

Het is waarschijnlijk een van de eerste Rwandese animatiefilms die naar deze tijd verwijst over een feministe avant la lettre. Het is gebaseerd op een legende die ouderen 's avonds vertellen. Vandaag zitten de jongeren niet meer rond een open vuurtje voor hun hut maar kijken ze veelal op hun telefoon naar films, waar een kortfilm (10 min.) zeker ook zijn weg naar de nieuwe generatie zal vinden.

Het filmverhaal draait om een tienerdochter waarvoor huwelijkskandidaten zich met een bruidsschat bij de vader aandienen, zoals de traditie het wil. Nyiragitwa weigert de een na de andere tot ergernis van haar vader. Voor haar is de veestapel en de wil om deze uit te breiden het belangrijkste en niet een huwelijk.

Ze doet dit prima en dra heeft ze een van de mooiste kuddes van de omgeving. Op een dag ontmoet ze bij het weiden een veehoeder met kudde die nog prachtiger is dan de hare en wordt verliefd. Ze legt hem uit hoe hij zijn vader kan “manipuleren” zodat deze bij haar vader haar hond voor zijn zoon komt vragen. Op een dag trekt de koning met de jonge mannen waaronder haar echtgenoot naar de oorlog. Nyiragitwa voorspelt dat de koning wel gewond zal raken, maar dat iedereen met heel wat veroverd vee terug zal komen. Als dat zo het geval is, beschuldigen de andere vrouwen haar van hekserij. Ook hier heeft ze geluk en zal de koning haar talent om gebeurtenissen te voorspellen waarderen en haar tot zijn adviseur maken. Deze legende maakt duidelijk dat ondanks de tradities vrouwen ook talenten hebben en zo een belangrijke bijdrage aan de samenleving kunnen leveren. Of hoe een oude legende belangrijk is om in het leven van vandaag te pleiten voor het respect en het waarderen van vrouwen.

Wie is Mudacumura?

Fiston groeide op in een gezin bestaande uit enkel overlevenden van de genocide in 1994. Dankzij het FARG (een fonds dat het schoolgeld en de opvoeding van overlevende kinderen betaalt) kan hij studeren. Als tiener komt hij te weten dat zijn vader die tijdens de genocide vermoord werd, ook tot de daders behoorde. Het maakt hem ook bewust van zijn plaats in de samenleving en het leidt ertoe dat hij als dertiger zijn biografie schrijft die hij de titel geeft *Born Hutsi/Né Hutsi* in 2021. Als schrijver komt hij terecht in de film- en de TV-wereld en in 2013 produceert hij TV-kinderprogramma’s.

Drie jaar later maakt hij een eerste kortfilm over een jonge man die aan een botziekte lijdt en een been en arm niet kan gebruiken maar toch als fiets-taximan werkt ((50) Fiston Mudacumura - Bicycle Taxi Men - YouTube). Zes jaar later komt hij met zijn eerste animatiefilm (15 min.) *Dream of Sugira*, een educatieve film over het belang van mondhygiëne. De film kent een internationaal echo en was op een aantal internationale filmfestivals in Europa te zien. *Nyiragitwa. Daughter of Sacyega* (10min.) is zijn nieuwste productie. Onlangs kreeg hij van het Goethe instituut de mogelijkheid om zich professioneel bij te scholen omdat zijn talent bij het schrijven en uitwerken van verhalen die maatschappelijk belang hebben werd ontdekt.

Foto’s ter beschikking gesteld door Guido Convents.
Hiernaast: Fiston Mudacumura

CULTUUR - CULTURE
PUBLICATIES - PUBLICATIONS

Commentaar: Jean-Pierre Roobrouck, erevoorzitter VRV UMUBANO

JULIA PFEIFFER, Scholastique Mukasonga - Poétique de la mémoire et posture littéraire, Paris, L'Harmattan, 2023, dans la collection Critiques littéraires

Dit werk is een doctoraatsthesis over een auteur wiens roman *Notre-Dame du Nil* werd voorgesteld in onze nieuwsbrief van december 2019, pp. 12-13, besproken ter gelegenheid van de realisatie van de gelijknamige film van Atiq Rahimi, gepresenteerd door Guido Covents in hetzelfde nummer.

Gezien het belang van deze roman leek het ons nuttig het werk van deze auteur in zijn geheel te ontdekken en daarvoor was het werk van Julia Pfeiffer een uitstekende bron, ook al beperkt de studie zich tot de werken gepubliceerd tussen 2006 en 2018 en is de auteur intussen niet stilgevallen, want in 2020 publiceerde ze haar achtste werk en derde roman, *Kibogo est monté au ciel*.

Deze zeer uitvoerige studie omvat zeven hoofdstukken waarin zowat alle aspecten van het werk van de auteur worden belicht met onder meer de thema's en motieven, de vorm van de getuigenis over de volkerenmoord, de ontvanger van de boodschap, de positie van de auteur als schrijfster. De analyse van de verhalen zelf, uiteengezet in de eerste hoofdstukken, lijkt ons echter het interessantste om nader kennis te maken met de context waarin de auteur geleefd heeft. Haar jeugdjaren vormen de basis van haar getuigenis.

Het werk van Scholastique Mukasonga herinnert in de eerste plaats aan de ervaringen die zij als kind van Tutsi-ouders in Rwanda heeft beleefd in de jaren voorafgaand aan de volkerenmoord en die de aanleiding vormen voor het drama waaraan zij is ontsnapt. Haar getuigenis is dan ook niet die van een geredde, maar van een overlevende, want zij was niet aanwezig in 1994 tijdens de volkenmoord in Rwanda en het is pas 12 jaar later dat haar eerste werk verschijnt onder de titel *Inyenzi ou les cafards* (Inyenzi of de kakkerlakken). Dit autobiografische verhaal vertelt over haar geboorte en kinderjaren en haar vlucht naar Burundi in 1973, met een onderbreking in de jaren van haar afzondering, onder meer in Frankrijk. Het verhaal gaat verder in het jaar van de genocide (1994) om te eindigen in 2004 ter gelegenheid van de reis van Mukasonga naar Rwanda. Dit autobiografische verhaal wordt later (in 2018) voortgezet in *Un si beau diplôme* waar ze het heeft over de droom van haar vader dat zijn kinderen een mooi diploma zouden halen. Hij beschouwt dit als enig reddingsmiddel om hun sociale achterstelling te overbruggen.

Dit diploma was voor Mukasonga heilzaam, gezien zij dankzij haar studies in het buitenland aan het werk kon raken. Opnieuw gaat dit verhaal over haar verblijf in Burundi, Djibouti om te eindigen in 1992 in Frankrijk.

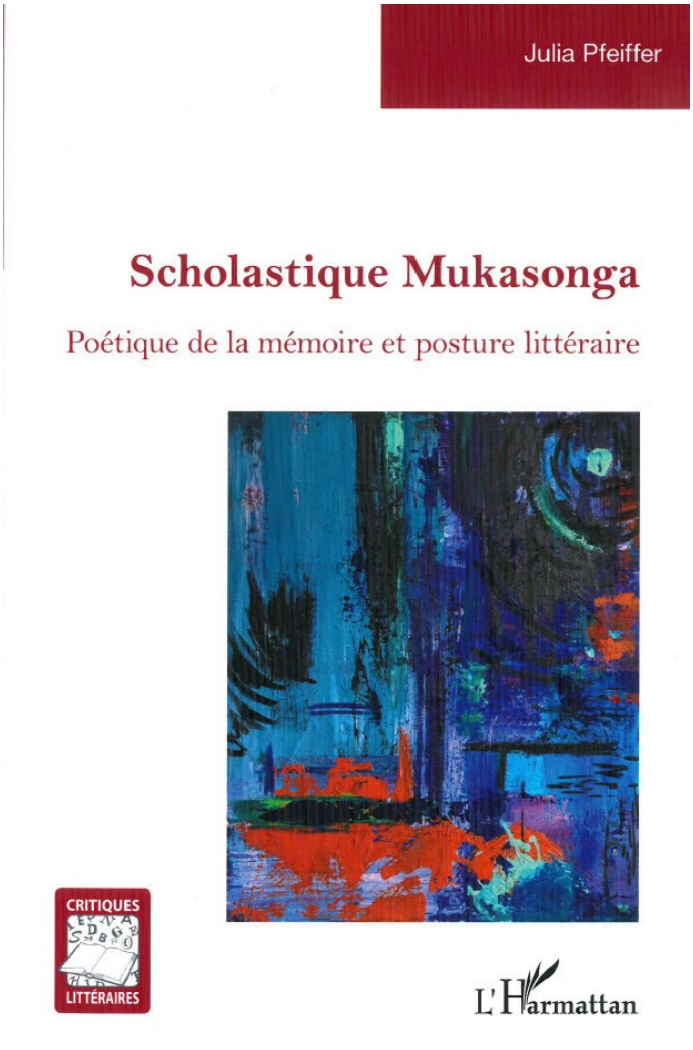

In haar tweede werk *La femme aux pieds nus* heeft Mukasonga het over haar moeder en tegelijk opnieuw over zichzelf. Het gaat ook over de verschillen tussen beide: door haar schoolse en christelijke opvoeding (zij is sociale assistente) ontstaat uiteraard een kloof met het milieu waarin haar moeder als traditionele landbouwster is opgegroeid. Daar de auteur haar ouders die vermoord zijn tijdens de genocide niet heeft kunnen begraven geldt dit werk dan ook in de ogen van de schrijfster als een lijkwade van papier waarin ze haar moeder alsnog kan hullen om haar op die manier een nieuw leven te schenken.

De derde en vierde publicatie van Mukasonga *L'iguifou* en *Ce que murmurent les collines* worden in de categorie "novellen en verhalen" gerangschikt. Het gaat in *L-iguifou* over de vrees en de traumatiserende ervaringen van een kind dat als Tutsi wordt uitgewezen uit Nyamata. Ook over de honger (iguifou), gezien als een gevolg van de verplichte verhuis naar Nyamata. Bovendien bevat deze bundel novellen net als de volgende heel wat informatie over de Rwandese gebruiken en gewoontes. Ze geven een beeld van het traditionele Rwanda onder meer door de evocatie van de koe en de betekenis van de eigennamen. Heel vaak weerklinkt de nostalgie van een verloren Rwanda waaraan de kolonisatie een einde heeft gemaakt.

De roman *Notre-Dame du Nil* waarover wij het in een vorig nummer hadden (december 2019) betekende een ware doorbraak voor Mukasonga als auteur. Hij werd bekroond met de prestigieuze Renaudot-prijs. Het gaat hier vooral over de sociale conflicten in de jaren 1970 maar we verwijzen naar het vorige artikel zonder hier verder over uit te weiden.

De zesde publicatie *Coeur Tambour* is opnieuw een roman bestaande uit drie hoofdstukken "Kitami, Nyabingui en Ruguina", eigennamen die verwijzen naar een niet-Europese cultuur. Deze roman doet sommigen denken aan een detectiveroman, anderen zien er ook verwijzingen in naar de autobiografische verhalen van Mukasonga, nog anderen beschouwen de roman eerder als een soort inwijdingsfabel wegens de verwijzing naar de mythische figuur van Nyabinghui die in Noord-Rwanda als een geest of een godin wordt aanbeden.

Een algemene tendens die goed merkbaar is in het werk van Mukasonga is de overgang van louter biografische geschriften naar fictie. Zij begon te schrijven als slachtoffer maar acht zichzelf steeds meer als een waardevolle auteur, waarvan de talrijke prijzen en haar uitgaven bij de prestigieuze uitgeverij Gallimard duidelijk het bewijs zijn. Niettemin blijft haar initiële opdracht – aan de doden hun waardigheid teruggeven, de vergetelheid voorkomen en de herinnering aan de Rwandese cultuur levendig houden -– fundamenteel voor gans haar werk.

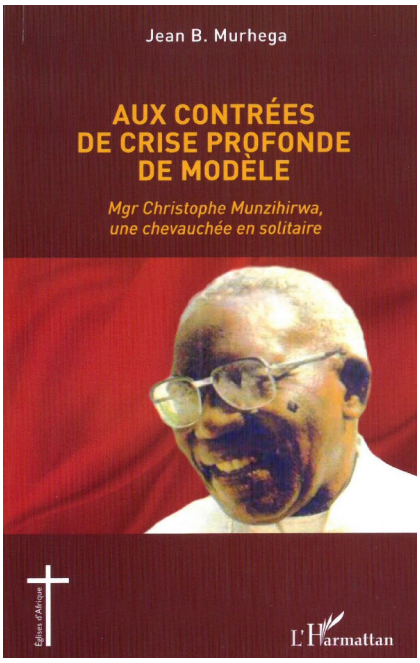

Jean B. Murhaga, *Aux contrées de crise profonde de modèle - Mgr Christophe Munzihirwa, une chevauchée en solitaire*, Paris, L'Harmattan, 2023

Uitzonderlijk presenteren wij het boek van Jean B. Murhega omdat het gaat over een bijzondere figuur die het slachtoffer werd van zijn inzet voor de vluchtelingen die in 1994 de grens van Rwanda overstaken en zeer talrijk een toevlucht zochten in de Kivustreek waar Mgr Munzihirwa destijds bisschop was in Bukavu. Bovendien had hij ook een deel van zijn studies in Rwanda gedaan. Hij volgde met name een opleiding filosofie aan het Groot Seminarie van Nyakibanda. Vijf jaar na zijn priesterwijding volgde hij echter opnieuw een religieuze opleiding en trad binnen bij de paters jezuïeten. In het kader van zijn theologische vorming kwam hij ook in Leuven terecht.

Zijn uitzonderlijke kwaliteiten zorgden ervoor dat hij hoge functies bekleedde. Hij was onder meer provinciaal hoofd van de jezuïeten van Centraal Afrika (van 1980 tot 1986), bisschop van Kasongo (1990 tot 1994) en aartsbisschop van Bukavu (1994 tot 1996). Hij voerde zijn verschillende functies uit tot grote tevredenheid van de christenen, maar stootte op veel onbegrip ter gelegenheid van de crisis die in heel de Kivustreek ontstond bij de opvang van de talrijke Rwandese vluchtelingen.

Hij pleitte voor solidariteit en patriotisme en wilde de lokale bevolking behoeden voor de nefaste gevolgen van de agressieoorlog uit de buurlanden, gesteund volgens de prelaat door Amerika en de grote mogendheden. In zijn talrijke brieven roept hij de burgers op solidair te zijn en de agressie te stoppen en de stad Bukavu herop te bouwen. Hij richt zich ook tot de vluchtelingen zelf en vraagt het etnische en regionale separatisme te veroordelen en de verschillen te zien als een bron van vooruitgang in een harmonieuze samenleving, in het vooruitzicht van een terugkeer naar hun land.

De katholieke universiteit van Bukavu ziet hij als een "superetnie" en hij roept "alle etnieën rond de Grote Meren" op "met elkaar om te gaan als broeders en zich te verrijken door hun verschillen via een constante dialoog." Hij dringt erop aan de etnische tegenstellingen te overstijgen. Hij noemt het een dwaasheid iemand wegens zijn etnie aan te vallen. "Niemand onder ons", zo zegt hij "heeft zijn ouders noch zijn etnie gekozen. Zorg ervoor je nooit tegen onschuldigen te keren, nooit blijk te geven van racisme of genocidaire neigingen!" Soms aarzelt hij niet gedurfde standpunten in te nemen bv door te zeggen dat het niet altijd mogelijk is bevelen op te volgen, want niet elk gezag is vreemd aan kritiek. Daarom moet al wie orders ontvangt met een kritische geest beoordelen of het bevel aan een morele dimensie beantwoordt en gehoorzaamheid verschuldigd is.

Kortom Mgr Munzihirwa nam het op voor de bevolking die hij onder zijn hoede had maar werd niet door iedereen begrepen. Als echte weerstandsfiguur werd hij door zijn antagonisten vermoord. Dit boek wil een blijvende herinnering aan zijn moedig optreden levendig houden.

Un cercle autour de Murambi, Le livre des ossements
Actes des Journées de réflexion autour de Boubacar Boris Diop (février 2022) (suivi du Discours Inaugural de Neustadt), Collection : Harmattan, Dakar, L'Harmattan-Sénégal, 2023

Deze bundel teksten, verzameld onder leiding van Koulsy Lamko, bevat teksten van 14 verschillende voornamelijk Afrikaanse auteurs over het boek van Boubakar Boris Diop, "Murambi, le livre des ossements", voor het eerst gepubliceerd in 2000.

De Senegalees Boubakar Boris Diop was een van de auteurs die in 1998 in Kigali samenkwamen om in het kader van het project "Rwanda: écrire par devoir de mémoire" te schrijven over de genocide in Rwanda. Het was een manier om het stilzwijgen van de Afrikanen ten opzichte van de verschrikkingen van de volkenmoord te doorbreken. Het boek "Murambi, le livre des ossements" was een van de negen werken die toen ontstonden. Het werd in 2022 bekroond met de internationale literaire prijs van Neustadt, uitgereikt door de Universiteit van Oklahoma en het tijdschrift *World Literature Today*.

De analyses van de hier gepresenteerde bundel gaan dus over dit boek, over de manier waarop de auteur de genocide van de Tutsi's heeft beschreven en hoe dit werk zich tegenover de andere publicaties van Boubakar Boris Diop situeert. Hoe divers ook, de analyses tonen allemaal aan dat deze roman of dit verhaal van het onzegbare ("un récit à l'état pur", zoals Serigne Seye het noemt) een heel bijzondere plaats inneemt en aanzet om het zeker te lezen. Bovendien heeft het schrijven ervan een aanzienlijke invloed gehad op de auteur zelf, want de ernst van de feiten dwong hem de literatuur te herdenken en ervoor te zorgen dat het werk in tegenstelling tot zijn voorgaande oeuvre gekenmerkt wordt door een soberheid van stijl die nodig was om waarheidsgetrouw de wreedheid en het lijden van de slachtoffers weer te geven. Door de afstand tussen de realiteit en de literaire uitdrukking ervan herontdekte de auteur bovendien zijn eigen taal en besloot zijn volgende werken in zijn moedertaal, het Wolof, te schrijven.

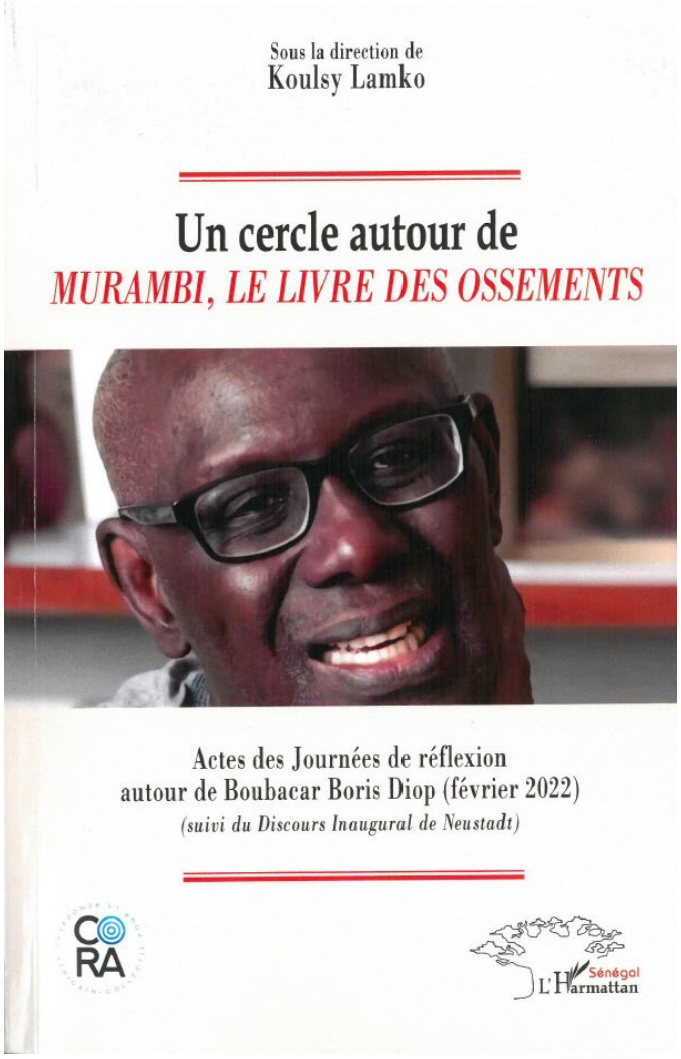

WORD LID VAN VRV UMUBANO

In overeenstemming met onze statuten, moet wie lid wenst te worden van onze VZW jaarlijks lidgeld betalen. De betaling geldt als een aanvraag om lid te worden.

U kunt lid worden door **€ 30** over te schrijven op de rekening nr.
IBAN: BE79 0682 4065 7633 / BIC: GKCCBEBB met vermelding AANVRAAG LIDMAATSCHAP. Vul ook uw NAAM, VOORNAAM en ADRES in.

Vanaf een **gift van € 40** per jaar voor een van onze projecten ontvangt u een **fiscaal attest**. Vanaf € 100 wordt u **erelid** en dan wordt uw naam toegevoegd aan de lijst van de ereleden op onze website: **www.umubano.be**, tenzij u dat

BERICHT AAN DE LEZERS—AVIS AUX LECTEURS

De UMUBANO Nieuwsbrief verschijnt tweemaal per jaar. U kunt hem gratis downloaden van het internet.
Redactiecomité: Frederic Deprez en Jean-Pierre Roobrouck. Foto's: VRV Umubano, tenzij anders vermeld.
Verantwoordelijke uitgever: Jean-Pierre Roobrouck.
E-mail: Jean-Pierre.Roobrouck@telenet.be
De inhoud van de gepubliceerde artikels geeft niet noodzakelijk de opinie weer van de Vlaams-Rwandese Vereniging Umubano vzw. Les articles n'engagent que leurs auteurs.

INHOUD—SOMMAIRE

Woord vooraf - Editorial, p. 2

Ontwikkelingssamenwerking - Coopération au développement

- PANDAMU zet haar actie ter bevordering van de tuinbouw voort, TELIMBERE Innocent, Coördinator, pp. 3-4
- Rondreis Rwanda: bezoek projecten Umubano en contacten met partners, Frederic Deprez en Ilse Cornette, pp. 5-7
- Van afvalproduct……naar een extra inkomen! - Van koffie naar champignons, p. 8

Cultuur—Culture

Muziek en dans—Musique et danse

- Rwandese muziek en dans, MUKAGASANA Jeanne d'Arc, pp. 9-10
- Over het tot stand komen van de rubriek Rwandese muziek en dans, John Madder, webmaster, pp. 10-11

Film - Cinéma

Films over de Rwandese genocide en de gevolgen ervan vandaag, gevolgd door de ontwikkeling van de animatiefilm, Dr. Guido Convents, Voorzitter Afrika Filmfestival, pp. 12-15

Publicaties - Publications
Commentaar: Jean-Pierre Roobrouck, pp. 16-18

- **JULIA PFEIFFER, Scholastique Mukasonga - Poétique de la mémoire et posture littéraire**, Paris, L'Harmattan, 2023, dans la collection Critiques littéraires, pp. 16-17
- **Jean B. Murhaga**, *Aux contrées de crise profonde de modèle - Mgr Christophe Munzihirwa, une chevauchée en solitaire*, Paris, L'Harmattan, 2023, p. 17
- **Un cercle autour de Murambi, Le livre des ossements**
  Actes des Journées de réflexion autour de Boubacar Boris Diop (février 2022) (suivi du Discours Inaugural de Neustadt), Collection : Harmattan, Dakar, L'Harmattan-Sénégal, 2023, p. 18

Steunactie 2023 Rwandese maatlijd, p. 18
Steunactie 2023 Eindejaarspakket, p. 19

Gezonde maaltijd in de kleuterschool gebouwd door onze partner Nufashwa Yafasha Organisation te Ngarama , p. 6

www.umubano.be